

INFORMÁCIÓK

A Nemzeti Park, illetve a HNP Igazgatóság kezelésében lévő védett területek látogatásával kapcsolatos információk a HNP Nyugati Fogadóházában (33-as főút egyeki elágazás. Telefon: 52/378-054), illetve az Igazgatóság központjában (4024 Debrecen, Sumen u. 2. Telefon: 52/529-935 vagy 52/529-920) kérhetők.

A kiadvány újrakiadását támogatta:

az Oktatási Minisztérium,
a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium,
a Miniszterelnöki Hivatal,
a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium,
az Európai Integrációs Ügyek
Koordinációjáért Felelős Tárcanélküli
Miniszter
és a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium

A kiadvány
a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság
megbízásából,
a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
támogatásával készült

Felelős kiadó:

Dr. Aradi Csaba

(a Hortobágyi Nemzeti Park igazgatója)

Szöveg és ötlet:

Lisztes László, Végvári Zsolt,
Dr. Kiss Marianna, Dr. Oláh Marianna

Fotó:

Lisztes László, Olajos Péter

Térkép:

Gábor Tamás

Illusztráció:

Fintha Mária

2002

Változatlan újrakiadás, 2004

A HORTOBÁGYI NEMZETI PARK BEMUTATÓTERÜLETEI

Szálkahalmi tanösvény

Darufüzetek

A HORTOBÁGYI NEMZETI PARK

Magyarország első és máig is legnagyobb (82 000 ha) nemzeti parkja – 1973. január 1-jén jött létre. Az alapításkori területe bioszférezervátum, egynegyede pedig a vízimadarak védelméről szóló Ramsari Egyezmény alapján kiemelten védett terület. A Hortobágy az ember és természet tartós együttélésének kiemelkedő példaként kapta meg az UNESCO „Világörökség része” címet 1999 decemberében.

A Hortobágyi Nemzeti Park legértékesebb területei fokozottan védettek. A természeti értékek gazdagságának megőrzése mindannyiunk érdeke. Ahhoz azonban, hogy az élővilágnak ezt a gazdagságát továbbra is megőrizzük, és a bemutatás feltételeit biztosítani tudjuk, a Nemzeti Park területét övezetekre osztottuk és a látogatók számára a hagyományos hortobágyi műemlék-együttesen túl négy bemutatóterületet jelöltünk ki, amelyekkel igyekeztünk jellemző képet adni Hortobágy fontos élőhelyeiről és természeti, illetve kultúrtörténeti értékeiről. Ilyen bemutatóterület a Nyírólapos–Nyárijárás-pusztá, Hortobágy–Nagyhalastó, az Egyek–Pusztakócsi mocsarak és a Tisza-tó. A bemutatóterületeken a könnyebb tájékozódást szolgálva táblákkal jelzett tanösvényeket létesítettünk.

A látogatható területekre történő belépéshez belépőkártya szükséges. A belépőkártya ára az idegenvezetés díját nem tartalmazza.

A belépőkártyát, kiadványokat, térképeket, szakkönyveket és a kínált programokról információt az alábbi helyeken kaphatnak a látogatók:

- Tourinform Hortobágy Iroda (4071 Hortobágy, Pásztor-múzeum. Idényben tel./fax: 52/589-321; télen tel.: 52/589-110, fax: 369-108)
- Nyugati Fogadóház (a 33-as úton, az Egyek felé tartó elágazásnál. Tel.: 52/378-054)
- HNP Igazgatóság központja (4024 Debrecen, Sumen u. 2. Tel.: 52/529-935, fax: 52/529-940)
- Körszín (4071 Hortobágy, Pásztor-múzeum mellett)

NYÍRŐLAPOS–NYÁRIJÁRÁS PUSZTA – A SZÁLKAHALMI TANÖSVÉNY

Bemutató: parkoló, kiállítóterem, vezetőfüzetes tanösvény, kilátótorony.

Megközelíthetőség: a 33-as főközlekedési úton a 79. kilométerkőnél (Budapest irányából a 3-as autópályán).

Rövid túra: 1 óra.

Hosszabb túra: 3 óra.

A tanösvény kiinduló állomása a régi útházban berendezett „Nyírólapos–Nyárijárás pusztá természeti értékei” című kiállítás segít ismerkedni a tanösvény értékeivel. Előzetes bejelentéssel (tel.: 52/529-935) látogatható.

A szálkahalmi tanösvényt végigjárva, a Hortobágy pusztáira jellemző felszíni formákkal, fontosabb növénytársulásokkal, valamint az itt élő őshonos háziállatokkal ismerkedhetnek meg az ide látogatók. A tanösvény kiindulópontja és egyben névadója, a Szálka halom nevű kurgán, melyet 3-4 ezer évvel ezelőtt itt élt nomád, pusztai népek építettek.

A Hortobágy szikeseire jellemző összes növénytársulás megtalálható itt. Cickafarkos és ürmös szikes pusztá váltakozik löszpusztagyep-maradványokkal, valamint a kopár szikések és a sziki mocsarak vegetációjával. Jellegzetes a halom mellett húzódó löszhátra telepített szárnyékerdő, mely otthont ad nemcsak egy jelentős vetési varjútelepnek, hanem az elhagyott fészkekben költő kékvércséknek is.

A bemutatóterület belépőkártyával szabadon látogatható.

1. TÁBLA: KURGÁNOK A HORTOBÁGYON

A kurgánok, más néven sírdombok (tévesen kunhalmok) emberkéz alkotta halmok, melyekben legtöbbször rézkori, kora bronzkori, szarmata, germán, Árpád-kori és kun sírokat tártak fel, bár legtöbbjüket rég kirabolták. Eredetileg kultikus szerepük jelentősebb volt, de a tájból kimagasló voltuk miatt őrhelyekként is használták őket. A Hortobágyon kb. 200 ilyen halmot tartanak nyilván. A kurgánokat a pusztai nomád népek egykori lakóterületein találjuk nagy számban elsősorban a Kelet-európai-síkságon (ilyenek pl. a híres szkíta kurgánok).

Az itt található, 98 méter tengerszint feletti ma-

gasságú Szálkahalom határjelző volt Debrecen és Balmazújváros között. Nevét onnan kapta, hogy a határdomb „szálka” volt az újvárosiak szemében. Déli tövében Debrecen 1731-ben csapszéket nyitott, s néhány hónap múlva az újvárosiak is építettek egy vályogfalú csárdát. Nemsokára mindkettő tönkrement és megszűnt.

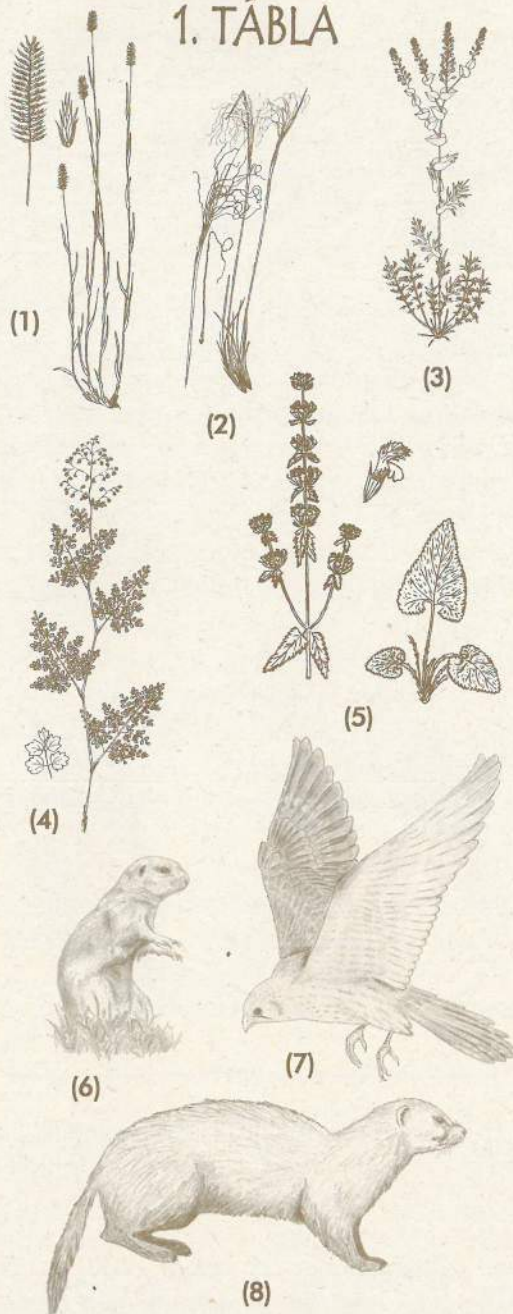
A kurgánok természetvédelmi szempontból is jelentősek, hiszen igen fontos élőhelyek. Anyagukat a környező, magasabb fekvésű, ármentes felszínekről gyeptéglák formájában hordták össze, melynek talaja a löszön kialakult csernozjomhoz hasonló típusú, így megfelelő feltételeket nyújt az Alföld egyetlen klímazonális gyeptársulásának, a löszpusztagyepnek (*Salvio-Festucetum rupicolae*). E növénytársulást a kiváló mezőgazdasági termőterületként szolgáló löszös területekről kiszántották, így a művelésből kimaradt mezsgyék, határárkok, halmok lettek a lösznövények mentsvárai.

A halmot nagy területen beborító **taréjos búzafű** (1) a löszfalnövényzet (*Agropyro-Kochietum*) karakterfaja, mely a dél-szibériai-belső-ázsiai hidegsztyepek jellemző növényfaja. Nálunk mint a késő glaciáliskori posztglaciális klimatikus sztyepek maradványnövénye, fontos vegetációtörténeti emlék. A **kunkorgó árvalányhaj** (2) a pásztorok sok helyről kiirtották, mivel hegyes végű termései dárdaaként fúródnak a jószág bőrébe. A halmon tömegesen élő fehér pemetefű és **felemáslevelű zsázsa** (3) a nitrogénfelhalmozódás okozta elgyomosodást jelzi. A halmokon előfordul még a **kis borkóró** (4), magyar szegfű, ligeti zsálya, osztrák zsálya.

Az itt szintén megtalálható **macskahere** (5) a Hortobágy egyik értékes, védett lösznövénye.

A halmok talaja alkalmas arra, hogy a védett **ürgék** (6) járatokat készítsenek benne. Az ürge elsősorban azért lett védett, mert fő tápláléka több ragadozómadarunknak, így a sztyeppei elterjedésű, fokozottan védett **kerecsensólyomnak** (7) (turulmadár), parlagi sasnak, pusztai ölyvnek. A kerecsensólyom hazai állománya a természetvédelem-

1. TÁBLA

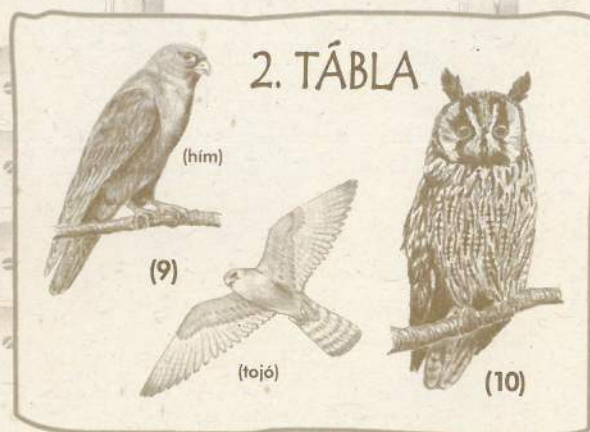

nek köszönhetően a néhány évtizeddel ezelőtti mélypontról jóval száz pár fölé emelkedett. Tőlünk nyugatabbra nem költ. Szintén az ürge a legfontosabb zsákmányállata az ugyancsak a sztyeppzónában élő, védett **pusztai görénynek** (8), mely ürgék kolóniai mellett ássa lakóüregeit.

A kurgánok a természetvédelmi törvény értelmében mind védettek.

2. TÁBLA: A SZÁRNYÉKERDŐK ÁLLATVILÁGA

A százkahalmi erdő akácfából álló szárnyékerdő, mely szárnyékerdőket azért telepítették, hogy a jószágoknak az időjárás viszontagságai ellen enyhét nyújtsanak. Természetvédelmi jelentősége abban rejlik, hogy kékvércse-kolóniának ad otthont. A **kék vércse** (9) fokozottan védett madarunk, a kelet-európai-dél-szibériai erdőssztyeppövezet egyik legfontosabb karakterfaja, tőlünk nyugatabbra nem

költ. Elsősorban rovarokkal, főként sáskákkal, szita-kötőkkel, alkalmanként ásóbékával táplálkozik. Nem épít fészket, és nem is tatarozza azt. Szüksége van tehát más madarak által megépített fészkekre, melyet leggyakrabban a vetési varjú és szarka esetében talál meg. Eredendően telepes madár, de szükség esetén magányosan is költ, viszont ilyenkor

nem tud olyan hatékonyan védekezni a ragadozók (pl. héja) ellen, és átlagban egy fiókéval kevesebbet repít. Ezért igen fontos a vetési varjú telepek megőrzése, hogy a kékvércsék ne kényszerüljenek a magányosan költő szarka fészkeiben költeni. A varjútelepek védelme annál is inkább fontos, mivel a Hortobágyon a hetvenes években ismert kb. 30 ezer páros állomány a kilencvenes évek végére három-ezer pár alá csökkent. E csökkenés okai jelenleg még nem tisztázottak. Fontos szerepet játszhatott benne a mértéktelen dúvadítás tizedelő hatása, a modern agrotechnológiai módszerek által jelentősen meggyérített rovar-táplálékbazis, illetve erre a meggyengített állományra újabb súlyként nehezedő, lakosság általi varjúfiókaszedés, mely a jelenlegi kis telepeknél (max. 800 pár) esetenként a szaporulat teljes pusztulását okozhatja.

Az **erdei fülesbagoly** (10) szintén védett madár, de a kékvércsével ellentétben nem telepes, így a varjútelepeken kívül gyakran találjuk szarka, dalmányos varjú fészkeiben költeni.

Főként pockokkal, egerekkel táplálkozik, így rengeteg hasznos hajt a mezőgazdaságnak. Telente csapatokba verődve települések sűrűbb fáin tölti a nappalokat.

3. TÁBLA: SZIKÉR-SZIKFOKNÖVÉNYZET

A Hortobágyon mint tájnak kb. 80%-át borítják jelenleg szikes talajok, azonban már a folyószabályozások előtt is száz négyzetkilométerek lehettek ilyenek.

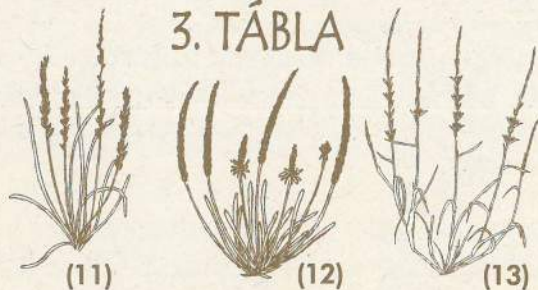
A szikes talajra a Na-ionok túlzott feldúsulása jellemző. Ezek a magasan lévő talajvízből a talaj kapillárisain keresztül az intenzív párolgás hatására jutnak annak felső szintjébe, felhalmozódnak, és terméketlenné teszik a talajt. Az itteni szikesekre, nagy kiterjedésük miatt természetesen, a szolonyec talajok nagy változatossága jellemző.

A Hortobágyi szikesek felszínének alakításában a padkásodás jelenségének nagy szerepe van. Ez a

jelenség köti össze a gyakran csak néhány centimétertől egy méteres szintkülönbségű tereplépcsőket, elsősorban az ürmös szikesek és a vakszik–szikfok között. A magasabb térszintű háta anyaga eróziós hatásokra az ún. szikereken keresztül a mélyebben fekvő mocsarakba (helyi erózióbázis) mosódik. A folyamat megindulásához a talajfelszín sérülése (legelő állatok taposása, heves nyári záporok, keréknymok), illetve a szologyosodás járul hozzá.

3. TÁBLA

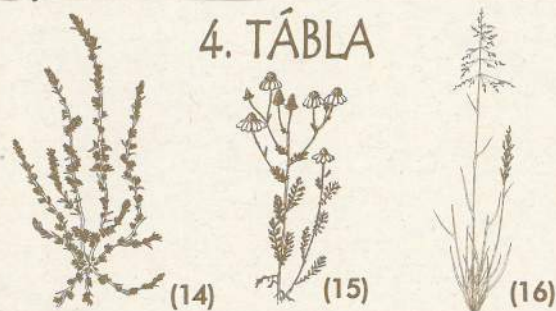
A mélyebb fekvésű, nedvesebb szikfenekeken, a szikfok feliszapolt mélyedéseiben, vagyis ahol a talaj felső, humuszban gazdag felső (A) szintje szinte teljesen leerodálódott, a szikér–szikfoknövényzet, a kígyófarkfű–vékonyka útifű társulás (*Pholiuro–Plantaginetum*) jelenik meg. Társulástaniilag a sziki növényzeten belül (*Festuco–Puccinellietea*) az időszakosan nedves szikesek (*Puccinellietalia*) közé tartozik. A társulás növényfajai még a tavaszi sekélyvízborítás idején fejlődésnek indulnak, a legkorábbi füvek, sások és boglárkafélék (pl. keskenylevelű sás,

mocsári csetkák, sziki boglárka) virágzanak, majd a víz visszahúzódása után a rövid élettartamú, efemer növények (vékonyka útifű (11), egérfarkfű (12), kamilla) jelentkeznek. Az iszapos talajfelszín erőteljesebb kiszáradása, repedezése idején szaporodik el tömegesen a madárkeserűfű és a kígyófarkfű (13).

4. TÁBLA: VAKSZIK ÉS SZIKFOK

A szikpadka pereme alatt, a frissen erodálódott keskeny sávban történik meg az amorf kovasav felhalmozódása (1-2 cm vastag, fehéres, poros szerkezetű réteg). Ha a kovasav nagyobb sávszerű

4. TÁBLA

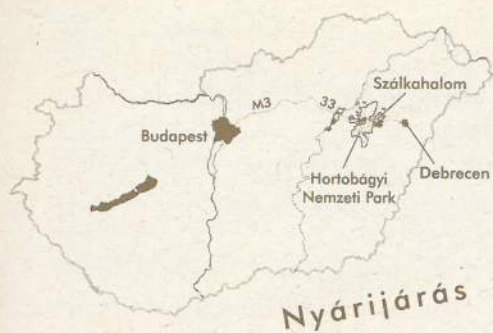

területeket borít, akkor ezt hívjuk vaksziknek. Rajta csupán néhány pionír jellegű egyéves növény telepszik meg, a bárányparéj (14), budavirág, kamilla (15), melyek a bárányparéjos vakszik nevű társulást alkotják (*Camphorosmaetum annuae*). Társulástaniilag a sziki növényzeten (*Festuco–Puccinellietalia*) belül az időszakosan nedves szikesek közé tartozik. Talaja a szoloncsákos réti szolonyec, amelynek felső, humuszos rétege hiányzik.

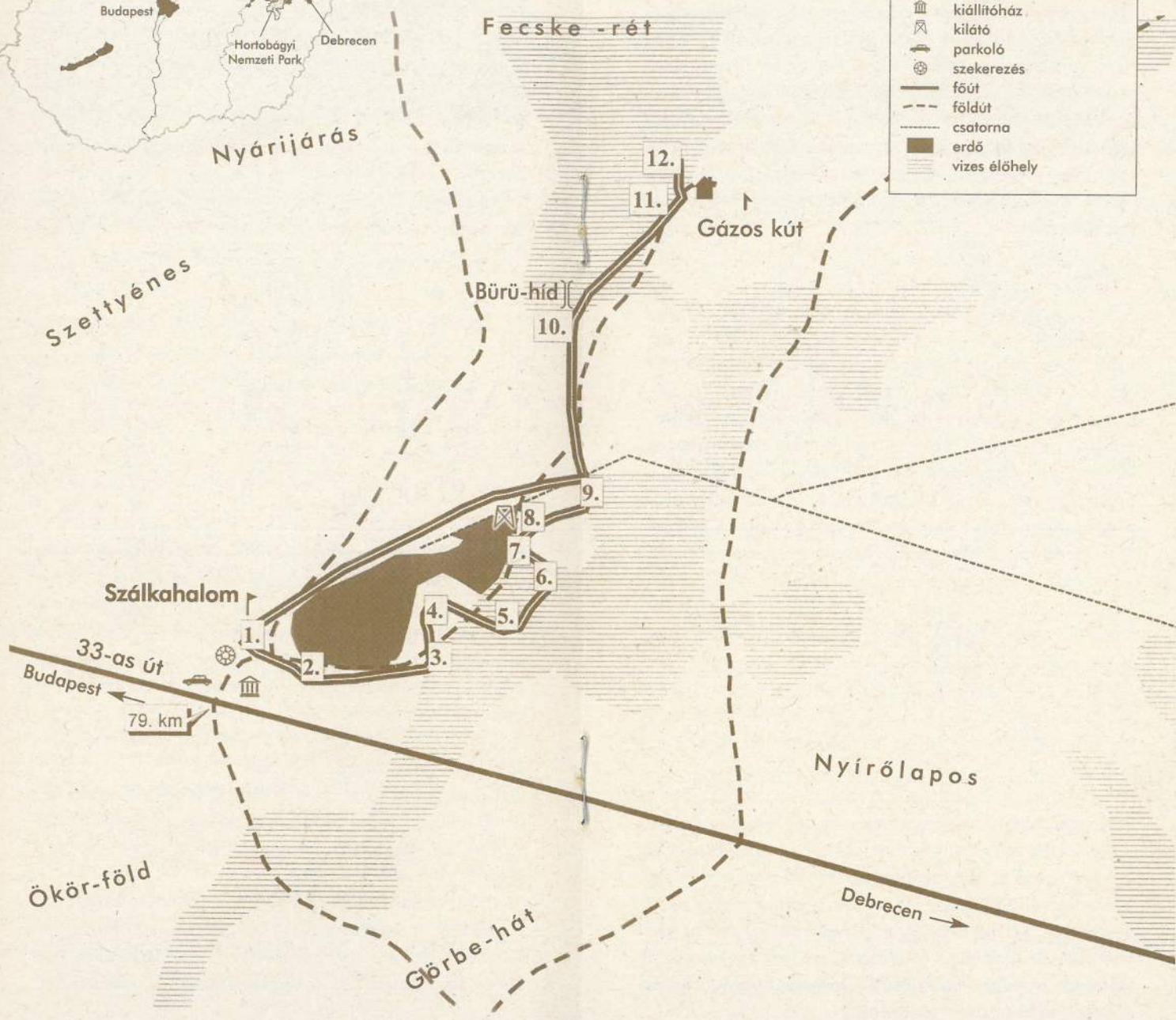
A padka peremétől általában a felszín enyhén lejt a mélyebb, nedvesebb térszínek („szikfenék”) irányába. Ennek felső, még gyakran gyeppel borított részét sziklankának nevezik.

A már valamivel nedvesebb, kerges szolonyec területekre a mézspázsitos (16) szikfokvegetáció jellemző (*Puccinellietum limosae*). Társulástaniilag egy csoportba tartozik a bárányparéjos vakszikkal.

Szálkahalmi tanösvény

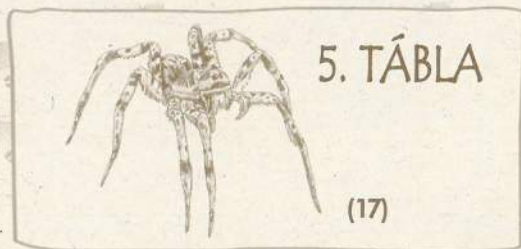
- tanösvény
hosszú túra: 1-12. táblák
rövid túra: 1-9. táblák
- 1. tanösvényállomás
- hodály
- kiállítóház
- kilátó
- parkoló
- szekerezés
- főút
- földút
- csatorna
- erdő
- vizes élőhely

Talaja enyhén szoloncsákos réti szolonyec. A szikfok vízgazdálkodása igen szélsőséges: nyár elejéig rendszeresen sekély víz borítja, amely gyorsan átmelegszik és benne rövid idő alatt kéalgák óriási tömege fejlődik ki. A vízborítás azonban nyár végére mindenképpen véget ér, a kéalgák tömegesen pusztulnak el, s feketére „égett” pergamenszerű maradványaik durva, érdes bevonatként borítják a szikes laposok felszínét. A tavasszal még képlékenyragacsos, agyagos-iszapos talaj hirtelen sok vizet veszít, s kiszáradásakor hatalmas repedések keletkeznek rajta.

5. TÁBLA: PÓKOK, ROVAROK

A sziki gyepek talán legjellemzőbb rovarai – nagy tömegüknél fogva – a szöcske- és sáskafélék. A zártabb gyeplő társulásokban az ún. növényzetlakó (fitokol) életformatípusú fajok dominálnak, a kopár sziken azonban az ún. geofil fajok a jellemzőbbek, amelyek – változó testhőmérsékletű állatok lévén – az aktivitásukhoz szükséges hőenergiát a felforrósodott, kopár talajfelszínről, direkt hővezetés révén veszik át (pl. tengerzöld sáska, változó sáska). A jobb állapotú mézpázsitgyepekben igen nagy tö-

megű sáska él: pl. pannon sáska, rövidnyakú sáska.

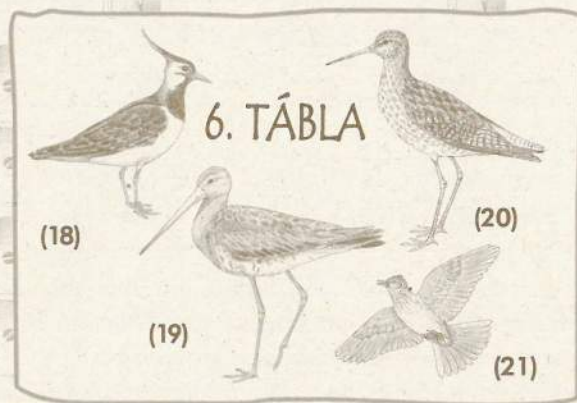
A sáskák igen fontos szerepet töltenek be a sziki gyepek anyagkörforgalmában. Ugyanis a sáskák a bélcsatornájukban élő, a cellulóz lebontásához nélkülözhetetlen cellulózbontó baktériumok tömegeit juttatják ürülékükkel a talajba, amelyek jelenléte a talajban tovább folytatódó szervesanyaglebomlás szempontjából nélkülözhetetlen.

A szárazabb ecsetpázsitos gyepekben gyakran találkozhatunk imádkozó sáskával.

A sziki gyepek jellemző lakója a lesből ragadozó életmódú, függőleges járatokat készítő **szongáriai csellőpók (17)**.

6. TÁBLA. SZIKES RÉTEK MADARAI

A szikes laposok, mocsarak partján jellegzetes fészkelő partimadár-együttest alkot a **bíbic (18)**, a **nagy goda (19)** és a **piroslábú cankó (20)**.

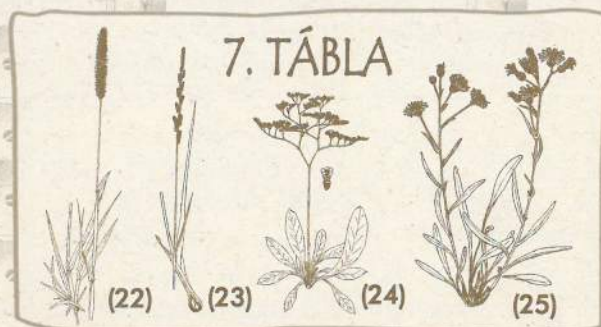

A bíbic a laposok partját szegélyező cickafarkos szikes pusztarészekben költ, de táplálkozni a tocsgós területekre jár. A Hortobágy leggyakoribb fészkelő partimadárfaaja. A goda és a piroslábú cankó ritkábbak, és a sziki rétek zsombékosabb részeit részesítik előnyben a fészkelőhely választásakor. Költési idejük március–április–májusra esik. Vonuláskor tavasszal godából esetenként több ezres csapatokat láthatunk elsősorban lecsapolt tavakon, míg bíbicből a néhány ezres csapatok, piroslábú cankóból pedig a néhány százasok a legnagyobbak. Táplálékuk főként rovarokból, lárvákból, férgekből, alacsonyabb rendű rákokból, csigákból áll.

Főleg az ürmös szikes gyepekben viszonylag nagy számban találhatunk **mezei pacstírtát (21)**, melynek hangja elválaszthatatlan része a szikes pusztának.

7. TÁBLA. ECSETPÁZSITOS SZIKI RÉTEK

A szikes mocsarakat sziki rétek fogják körül, amelyek a magasabb talajszinten sziki gyepek öveznek. Jobb minőségű talajon a növényzet az ún. ecsetpázsitos szikirét (*Agrosti-Alopecuratum pratensis*). Ez a társulás ugyancsak az időszakosan nedves szikesek közé tartozik. Talaja szolonyecesedett réti talaj. Ebben az ecsetpázsit (22) és fehértippan mel-

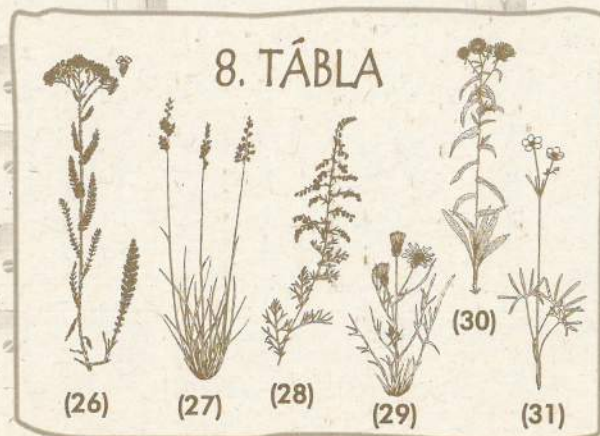
lett számos, növényföldrajzilag is érdekes helyi karakterfaj is akad, így a magyar kányafű és a mocsári aszat. Kiváló kaszáló. Az ecsetpázsitos szikirétet a gyengébb minőségű helyeken a hernyópázsitos (23) szikirét váltja fel. Talaja erőteljesebben szolonyecesedett réti talaj. A hernyópázsitos gyepek gyakran alkot keskeny szegélyszávot a sziki rét és a sziki gyepek között, ilyenkor különösen gyakori ebben a sávban a sóvirág (24) és a sziki őszirózsa (25).

8. TÁBLA: FÜVES SZIKES PUSZTÁK

A löszgyepek – különösen a legeltetettek – gyakran szinte észrevétlenül mennek át a jobb minőségű szikes gyepekbe. Köztük tereplépcső (padka) általában nincs. A változást inkább a talaj A szintje humusztartalmának csökkenése jelzi. A jobb minőségű gyepekre a cickafarkos-füves szikes puszták (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*) a jellemző, ami társulástaniilag a szikespuszták közé tartozik. Ez általában a mélyedések közötti szikhatákok magasabb, tavasszal legfeljebb egészen sekély vízzel borított

részeit foglalja el. A felszíni erózió hatása rajta tehát alig jelentkezik. Talaja általában réti szolonyec, ill. sztyeppesedett réti szolonyec. A füves szikespuszták növényzetének fajgazdagsága megközelíti a löszgyepekét, hiszen majd minden löszgyepra jellemző faj megvan benne. Mellettük azonban már megjelennek a szikespusztai gyepek jellemző fajtái is: a társuláskötő pusztai cickafark (26) és veresnadrágcsenkesz (27), valamint a villás boglárka, mezei fátyolvirág, sziki madárhúr, sziki pozdor, réti peremizs.

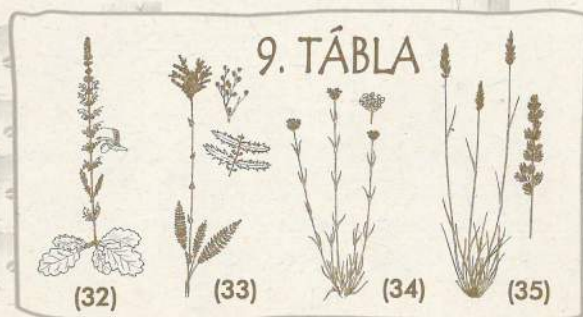
Társulástaniilag szintén a szikespuszták közé tartozik a réti szolonyec talajokon kialakuló ürmös sziki

kespuszták. A jobb minőségű állományok gyepporítottasága szinte teljes, ám ez a felszíni erózió hatásaként csökken, a gyepek felszakadoznak. Bizonyos esetekben kialakul a kérges réti szolonyec úgy, hogy a sekély, erősen kilügzött és erodált A szint maradványait csupán a felszínből törpe, zsombékszerűen kiemelkedő csenkesz fűcsomók őrzik (marokkal rakott szik). A társulás legfontosabb fajtái a sziki üröm (28), sziki pozdor (29), sziki útifű, mezei fátyolvirág, réti peremizs (30), ködvirág, villás boglárka (31), vékonyka útifű, kamilla, egérfarkfű, szikárka, sóvirág.

9. TÁBLA: LÖSZHÁTAK, LÖSZLEGELŐK

Az eredetileg is ármentes, magasabb fekvésű löszhátaknak is csak kisebb foltjai maradtak meg, főként a feltöltődött egykori folyóholtág medrével párhuzamosan. Talajuk réti csernozjom, amely szikesedést okozó sókat csak a mélyebb talajrétegekben tartalmaz. A löszhát-maradványszigetek növényzete csupán töredékesen maradt fenn, hiszen legnagyobb részüket igen hamar művelésre fogták, s a Hortobágy-vidék középkori települései is zömmel ezeken az ármentes szigetekeken voltak. A fel nem szántott löszhátak növényzete is nagyjából degradálódott, s ezeken ma fajgazdag löszpusztarétek (*Salvio-Festucetum rupicolae*) helyett ún. löszlegelőket (*Cynodonti-Poëtum angustifoliae*) találunk.

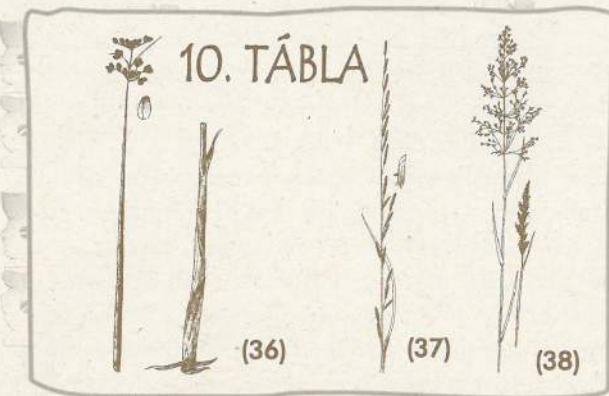

A legszebbek és leggazdagabbak a zsályás löszpusztarétek. Társulástanilag a száraz pusztagyepék (*Festuco-Brometea*) közül a szárazgyepék (*Festucetalia valesiacae*) közé tartozik. Legfontosabb fajai a ligeti és osztrák zsálya (32), koloncos legyezőfű (33), magyar szegfű (34), apró borkóró, farkas kutyatej, német peremizs. Érzékenyebb, kisebb foltokon előforduló fajok a macskahere, osztrák csüdfű. A legelést jól tűrő fajok az osztrák tisztessű, ördögszekér, tövises iglice.

A magas termetű szálfüvek – mint a barázdált csenkesz (35), réti perje és angol perje – és az ún. alifüvek – mint a soványcsenkesz, gumós perje – együttes jelenléte adja meg a gyepek sajátos, tömött szerkezetét.

10. TÁBLA: A MOC SARAK

Az egykori folyómedrek és holtágaik feltöltődésével jöttek létre a jelenlegi hortobágyi mocsarak. Nyílt vízű részeiken jellemzőek a fehér tündérrózsával, tündérfátyollal és kolokánnal vegyes úszó- és rögzült hínármezők. A part felé haladva nádasokat gyékényeseket találunk, majd a szikes mocsarak két típusát, a szikinádast (*Bolboschoeno-Phragmitetum*) és szikikákást (*Bolboschoenetum maritimi*) figyel-

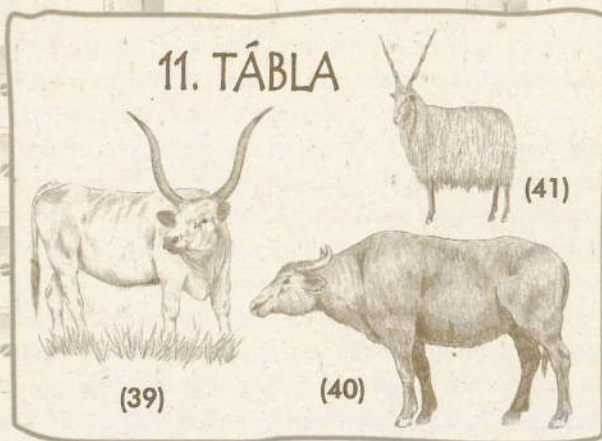

hetünk meg. Ebben a zónában a tavi káka, sziki káka (36), zsióka, keskenylevelű gyékény, nád, virágkákák a leggyakoribb fajok. A szikes mocsár fontos szerepe, hogy mint helyi erózióbázis „ülepítő-medencéje” annak a finomszemcsésű iszapnak, amely a szikes felszín erodálódása révén behordódik. Ezért a mocsarakban mindenütt vannak erősen feliszapolt részek, ahol a mocsári csetkákák válik uralkodóvá, néha tiszta állományokban is. A szikes mocsár feltöltődésének következő fontos stádiuma a zombékok kialakulása. Ezeket gyakran posványos, gomolyos szittyó alkotja. Szintén zsqm-bekos jellegű a haratkásás szikirét (*Agrosti-Glycerietum poiformis*). Ez üde, viszonylag jobb minőségű talajon alakul ki. Itt jellemző a haratkása (37), hernyópázsit, fehér tippán (38), ecetpázsit, keskenylevelű lósóska, a mocsári boglárkafélék és mentafajok.

11. TÁBLA: HÁZIÁLLATOK I.

A magyar szürkemarka (39) eredetére vonatkozóan több elmélet is született. Lehetséges, hogy a honfoglaló magyarokkal – esetleg később a kunokkal – került a Kárpát-medencébe, vagy az Árpád-házi királyok idején még őshonos tulokból háziasították. Az már viszont történelmi tény, hogy a XVI–XVII. századi Magyarország egyik legfontosabb kiviteli cikke volt. Kiválóan bírta a rideg állattartást és lábon a hosszú utat, akár Nyugat-Európa nagyvárosainak vágóhídjaiig is. A II. világháborúig országos állománya is számottevő volt, de a nagyüzemi állattartásban nem versenyképes, ezért – és az erőszakolt fajtaváltás miatt – kiszorult a tenyésztésből, de legnagyobb állománya továbbra is a Hortobágyon maradt fenn. Ma a génbanki jelentősége miatt fellendült a tenyésztése, hisz az utóbbi években megnőtt a biotermékek iránti kereslet.

Házibivaly (40) már a honfoglalás előtti népek is tartottak a Kárpát-medencében. A mai fajta őse az indiai vízibivaly. Mindig is egyedülálló igavonó ereje miatt tartották, tejtermelésre való nemesítése csak a múlt században kezdődött Erdélyben. A legnagyobb állományai ma is ott és Bulgáriában találhatók, Magyarországon csak néhány száz egyede él.

A racka juh (41) régészetiileg bizonyítottan ősi magyar háziállatfajta, már a honfoglalók nyájait is hasonló juhok alkothatták. A fajta végleges kialakulása azonban a középkorban fejeződött be. A racka jól tejel, gyapját subák, gubák készítéséhez használták. Hortobágyi nyájai az országban a legnagyobb folyamatosan fennmaradt állományt alkotják.

12. TÁBLA: HÁZIÁLLATOK II.

A mangalica (42) disznófajta kialakulása a múlt századba nyúlik vissza. Valószínűleg délszláv területről származik, bár jellegén a magyarországi tenyésztők igényei sokat alakítottak. Kifejezetten zsírsertésként tartották, vastag, sokszor ujjnyi vastag, könnyen szelhető szalonnája a nehéz fizikai munkát végző parasztok fő eledele volt. Újabb kutatások szerint kevesebb koleszterint tartalmaz, mint a többi, inkább hústermelésre kialakított modern fajta.

A puli (43) ideális terelőkutya, gazdája parancsait egy-egy mozdulattal is megérti és teljesíti. Jellegzetes, tincseket képző nemezes fekete szőréről könnyű felismerni. Első említése 1751-ből való, bár végleges küllemét a XX. században nyerte el. A fajtát sokáig nem emiatt, hanem terelőképessége kapcsán tenyésztették tovább.

A kuvasz (44) kialakulása még régebbre nyúlik. A nyájak és pásztorszállások farkasokkal, rablókkal szembeni védelme volt a feladata.